

Nekem a budai hegyek kirándulást jelentenek. Kilátókat, kisvasutat, kegyhelyeket, katonasírokat, a város határát jelző mohos kőoszlopokat. Térképezési teregyakorlatot a Nagy-Kevély tövében. Pihenést és szemlélődést a Balogh Ádám-szikla tetején. Családi, vagy baráti társaság közös időtöltését, kellemes együttlétet, közös piknikezést. Esetenként magányos túrázást, amikor szabadon gondolataiba mélyed az ember, és apró részletekre is rácsodálkozik a természetben. Jóleső fáradtságot, pihenést, kikapcsolódást – lehetőséget a gondolatok papírra vetésére.

Breznysnyánszky Károly

A budai nagy helynévadás, 1847

A XVIII. században, majd a XIX. század első felében, ha valaki Budán vagy Pesten járt, hamarabb és könnyebben megértette magát németül, mint magyarul, hiszen akkor még zömében német ajkúak éltek a két testvérvárosban. Ez természetesen a török hódításnak, illetve a hódoltság másfél évszázadának, majd a Buda visszavívása után bekövetkező nagyszámú német betelepülésének a következménye volt. Buda környékéről a magyar lakosság szinte teljes eltűntével pedig az is együttjárt, hogy a korábban létező helynevek is feledésbe merültek. A telepések pedig új, német nevet adtak a különböző területeknek, ahol laktak, valamint azoknak, amelyeket (elsősorban szőlő-) művelés alá vontak.

Az 1830-as években jelentős fejlődésnek induló Pest-Buda ezzel párhuzamosan magyarosodásnak is indult. Ekkor már egy ideje „a nemzeti ébredés korában” járunk, és egyre több jele van a nemzeti jelleg megnyilvánulásainak, erősödésének. Természetesen ennek legnyilvánvalóbb példája maga a nemzeti nyelv (térnyerése) volt, amelynek hivatalos államnyelvvé tétele 1844-ben történt meg Magyarországon.

E folyamat jelentős előmozdítói közé tartozott Döbrentei Gábor (1785–1851),¹ aki a XIX. század első felében az egyik legaktívabb szervező egyéniség a magyar kultúrában. Az egyetemi tanulmányait Wittembergben és Lipcsében végző ifjú már az 1800-as évek elején ismeretséget és barátságot kötött a Pest-Budán kialakult írói értelmiségi körrel, amelyben ott találhatjuk többek közt Révai Miklóst, Szemere Pált, Virág Benedeket, Vitkovits Mihályt vagy a tudós Horvát Istvánt és Schedius Lajost. De Döbrentei Kazinczy Ferenc figyelmét is felkeltette: a magyar nyelvújítás vezéralakja beajánlotta őt gróf Gyulay Lajos (1800–1869) nevelőjéül. Ez azt jelentette, hogy Döbrentei Erdélybe került, ahol azonban tanítványa pallérozása mellett többre is vállalkozott. Életre hívta például az *Erdélyi Muzéumot*, az első erdélyi magyar folyóiratot, amely meghatározó szerepet játszott a reformkori eszmei ébredés előkészítésében. A folyóirat körül Döbrentei egy erdélyi művelődési kört hozott létre Kolozsváron és végül 1814 és 1818 között tíz füzetben jelentette meg almanach-szerű folyóiratát, amelyben Erdélyen kívül Magyarországról is sokan publikáltak, többek közt Berzsényi Dániel, Kazinczy és Kölcsey Ferenc. Fenyő István irodalomtörténész a Döbrentei szerkesztette sorozatot a következőképpen méltatta: „*Abban, hogy az irodalom a sza-*

1 Sallay Géza: Döbrentei Gábor élete és működése. Máramarossziget, 1912; Jancsó Elemér: Döbrentei Gábor élete és munkássága. In Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve 1943. Kolozsvár, 1944; M.[arkó] L.[ászló]: Döbrentei Gábor. In A Magyar Tudományos Akadémia tagjai. 1. köt. A–H. Budapest, 2003. 276.; M. Kiss Pál: Döbrentei Gábor ismeretlen portréja. Honismeret 13. évf. 1985. 6. sz. 18–21.; Tóth Dezső: Döbrentei szobrának avatása Somlószlóson. Honismeret 24. évf. 1996. 2. sz. 93–94.

*badság és az egyenlőség közegévé kezdett válni Magyarországon, az Erdélyi Múzeumnak multhatatlan az érdeme.*²

1820 késő őszen Döbrentei Erdélyből visszatér Pest-Budára és ettől fogva innen fejti ki jelentős művelődésszervező tevékenységét. 1825-ben Pozsonyban megismerkedik gróf Széchenyi Istvánnal. A híres-nevezetes országgyűlés után, amelyen „a legnagyobb magyar” egy évi jövedelmét ajánlja fel egy Tudós Társaság megalapítására, Döbrentei a nemzeti kaszinó és a lóversenytársaság jegyzője lesz. Később, 1828-ban pedig az Akadémia alapszabályát előkészítő bizottság jegyzőjeként működik, majd a létrejövő akadémikus intézmény rendes tagjává, 1831-ben pedig titoknokává (azaz titkárává) választják. E hivatalát 1835 szeptemberéig látja el. Ekkor már egy ideje (1834 áprilisától) kormányzati alkalmazott mint kerületi albiztos (1841-ben aztán főbiztossá nevezik ki, 1844-ben pedig királyi tanácsosi címet kap). Ez időben, 1833–1835 között Pest vármegye megbízásából a budai Várszínházat is igazgatja. Az ő bátorítására lépett színpadra először (1833) Laborfalvi Benke Júlia, aki később Laborfalvi Róza néven vált országosan ünnepeelt színésznővé.

Rengeteg kezdeményezés, javaslat fűződik a nevéhez, amelyek rövid felsorolása sem fér el választott témánk ugyancsak rövid bemutatásában. Csupán egy dolgot említek még, amit Döbrenteinek köszönhetünk: a moldvai csángó magyarokról készült első kutatási dokumentációt. Ugyanis Petrás Ince Jánost, a csángók első kutatóját ő ösztönözte 1841-ben történt találkozásuk alkalmával, hogy írja le mindazt, ami megtehető e nemzeti közösségünkről. Döbrentei 38 kérdést is megfogalmazott, amit a pusztinai, majd klézsei plébánosnak meg kellett válaszolnia. Halász Péter ezt tartja az első, tudatosan összeállított néprajzi, illetve honismereti kérdőívnek Magyarországon.³

Döbrentei Gábor – mint már fentebb említettük – a magyar nyelv térnyerésének nagy harcosa volt, melynek egyik jó példája a budai hegyvidék nevei magyarosításának kezdeményezése.⁴ Az egyes új magyar elnevezésekre vonatkozó konkrét javaslatok már sok éve foglalkoztatták Döbrenteit, amikor előzetes tudományos kutatásai alapján 1847-ben megtette a városvezetés felé azokat. (Előzményként meg kell említenünk, hogy 1844-ben a *Honderű* című lapban már írt egy cikksorozatot *Visszamágyarítás Budapesten* címmel, 56 budai hegy- és dűlőnév új magyar elnevezéséről.) A javasolt elnevezéseket Buda

Döbrentei Gábor, Barabás Miklós litográfiája, 1844 (Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok)

2 *Fenyő István*: A reformkor eszmei előkészítője: az Erdélyi Múzeum. Irodalomtörténeti Közlemények LXXX. évf. 1976. 1. sz. [15–34.] 34.

3 *Halász Péter*: Százkilencven esztendeje született Petrás Ince János, a moldvai csángók első kutatója. Honismeret 31. évf. 2003. 6. sz. [16–19.] 16. *Fejős Zoltán* Edvi Illés Pál 1838-as gyűjtését tartja az elsőnek, lásd *Fejős Zoltán*: Teljességigény avagy felületesség? Egy elfeledett kérdőíves adatfelvétel tanulságai. In *Bali János–Jávorka Kata* (szerk.): Merítés. Tanulmányok Szilágyi Miklós tiszteletére. Budapest, 2001. [37–58.] 37.

4 Ezzel foglalkozó korábbi tanulmányok, cikkek pl. *Pogány Irén*: Epilógus a magyar dűlőnevekhez. Magyar Nyelv 69. évf. 1973. 192–197.; *Vértessy Miklós*: „Dűlőnévkeresztelő”. A budai hegyvidék nevei és Döbrentei Gábor. Budapest 10. évf. 1972. 2. sz. 46.; *Balázs Géza*: A budai dűlőkeresztelő. Napút 8. évf. 2006. 3. sz. 73–78.

város közgyűlése 1847. június 11-én tartott közgyűlésén teljes egészében elfogadta azzal a záró- rendelkezéssel, hogy azokat 1848. november elsejétől kötelező használni, sőt, az adott helyeken kitzűzött táblákon fel is kell tüntetni.⁵

A városi határozat után nyolc nappal, 1847. június 19-én, egy szombati napon Döbrentei szervezésében sor került a hivatalos dülőkeresztelési ünnepségre is. Erről a korabeli sajtó részletesen beszámolt.⁶ Az ünnepségen megjelent 150 fős társaság Döbrentei Gáborral és Buda város vezető tisztviselőivel az élen a virányosi ún. Vadászdudvarnál találkozott a nevezett napon délben és onnan egy félórás sétát tett a korábban *am Himmel*nek nevezett bércre, amelyet ettől fogva Tündérhegynek neveztek (a kis kirándulást a szó mindkét értelmében Egressy Béni zenekara kísérte a Hunyadi László- és Rákóczi-indulókat játszva). Itt aztán felolvasták a június 11-i városi határozat jegyzőkönyvét, benne az új elnevezésekkel. Ezután „*magyaros szellemü lakoma*” következett a Vadászdudvarban. Itt az ünnepi tósztokon túl azt is elhatározták, hogy minden évben megismétlik ezt az összejövetelt. A *Nemzeti Ujság*ban erről a következőt olvashatjuk: „*A közohajtás azon határozatot hozta, hogy ez ünnepély, nem csak az emlékezet föntartása, hanem egyszersmind a külön rendü lelkes férfiaknak, egymás közelébe hozása végett, évenként megújittassék.*”⁷ Ebéd után aztán a társaság nagy része még elment egy Koics nevű ügyvéd közeli telkére is, az ekkor elnevezett *Bélakút* mellé, hogy ott elhelyezze a legelső feliratos emlékkövet. *Bélakút* elnevezése egyébként nem maradt fenn, csak a Béla király út örzi valamelyest az 1847-es elnevezést. Más ekkor elfogadott átnevezés sem állta ki az idő próbáját, pl. Árpád orma, Bátoralja, Előmál, Ferenchalma, Határrét, Kelenbérc stb. Viszont a legtöbb mai közismert és meglévő elnevezés azóta is használatos, pl. Csillebérc, Farkasrét, Gazdagrét, Hűvösvölgy, Istenhegy, János-hegy, Naphegy, Órmező, Pálvölgy, Sváb-hegy, Virányos, Zugliget – hogy csak a legismertebbeket említsük.⁸

A budai „*dülőkeresztelő*” évfordulójának ünnepe 1848-ban aztán elmaradt. A nevezetes esztendőben már nem volt idő ilyesfajta megemlékezésekre vagy kirándulásokra, a közöség szolgálatát fontosnak tartó polgárok immár mással voltak elfoglalva. Viszont elkezdtek egyre többen használni az új magyar neveket és erre a szabadságharc utáni nehéz időszak méginkább ráerősített, hiszen a nemzeti öntudat csak nőtt és erősödött az elnyomatás terhe alatt. A „*passzív ellenállás*” korszakában tapasztalható nemzeti aktivitás sok reformkori vívmányt megóvott, így e központi vidékünk régi-új magyar helyneveit is.

Debreceni-Droppán Béla

FÜGGELÉK

BUDA⁹ sz. kir. fővárosa 1847. évi június 11-dik napján tartott közgyűlésének jegyzőkönyve a' budai tájak, hegyek újdön elneveztetését illetőleg így hangzik:

A' közgyűlésben egyesült polgárság azon hitben él, miszerint a' hazafui kötelesség a' fennálló törvényeknek eltürése vagy kénytelen követése által teljesítve nincsen; hanem hogy szükséges, miszerint főképen a' nemzet léteges fejlődésére számított törvényeknek, köz- és magánéletben minden becsületes módon érvény és minél terjedelmesebb divatoz-

5 Lásd a teljes határozatot e cikk függelékében. (Az új helynevekről szóló tanácsülési jegyzőkönyvet az *Életképek* c. hetilap közölte két részben, melyeket jelen cikkünk függelékében újra publikálunk.)

6 Például: *Pesti Divatlap* 1847. jún. 27. 26. sz. 827–829.; *Honderü* 1847. jún. 22. 25. sz. 499.

7 *Nemzeti Ujság* 1847. jún. 22. 508. sz. 391.

8 Részletesen lásd: *Balázs* i. m.

9 *Életképek* 5. évf. 1847. júl. 4. II. félév 1. sz. 18–20.

tatás szereztessék. – Létegesítő illy törvények között fő helyen állónak tekinti azt, melly következményeiben a' nemzetiség megalapítását, vagyis egy népnek önnönéből merített és így saját fejlődésű életét biztosítja; ezen törvény hatását előmozdítani folyton igyekező, ezt jelenleg tanúsítani azért is kívánja a' polgárság, miszerint közlemékek, mellyek a' multat a' jelennel összekapcsolják és a' jövődőhöz szólnak, e' fővárosban már alig létező, – birtokának azon völgyeit és bérceit, mellyeket maradandó emlékül a' természet képezett haszonra és élvezetre, nevekkal díszesítse, mellyek a' régibb vagy újabb történet némelly szakaira vagy eseményeire emlékeztetvén, vagy legalább országos névelvből merítettvén, a' köz cél t. i. a' nemzetet olvadás megközelítésére untalan intse mind azokat, kik azon tájakon örvendenek és kéjelegnek, vagy azokat mívelik és a' szorgalom veritékével hasznosítják. Ehez képest következő elnevezések, mellyek nagyobb részben Döbrentei Gábor k. tanácsos úr és a' magy. tud. társaság rend. tagjának jegyzeteiből merítettettek, rendeltetnek jegyzőkönyvbe iktattatni:

1) R e z m á l – az eddig volt Kalvária és Kőbánya helyett – nem azért mert e' helyett Gül baba „Rózsa atya”, a' híres török dervisnek síremléke most is jelezi, hanem mert ezen elnevezés, melly rózsza-hegyet jelent, már egy, 1394-ben kelt, oklevélben is feltalálható imígyen: „Magistratus Cittis Buda de vinea in territorio suo Rezmál vendita”, fassionales edit. Fejér Gy. Cod. Dipl. XII. 252. l.

2) S z e m l ő h e g y – az eddig volt Józsefhegy helyett. Ez elnevezés onnan származik, hogy t. i. egy Józsefszobor régen elpusztulván, a' hagyomány és a' létező térképek utmutatása szerint Buda utolsó ostromlása alkalmával a' hadsereg éjszakai részének fő őrhelye volt.

3) V é r h a l o m – az eddigi Ferenczhegy helyett. Már Zsigmond király idejében itt takarítottának el a' belbékétlenségek folytán kivégezettek tetemei; lásd Thuróczy: Chronica Hungarorum 4. r. 7. fejt., ki ezt mondja: „Postquam sanguinem animasque hi milites simul fudere, sacratam capellae nostri viatici in suburbio dictae cittis (Buda) habitae, coemeterii tellurem pressere” – szólván az 1393. évben sz. György-utczájában lenyakaztatott Hedervári Konth Istvánról 's 31 daliatársáról; ugyanezt tanúsítja Bonfinius: Rerum Ung. decadis 3. Lib. II. 1568. évi kiadásának 402. lapján. – Ugyan ide hozatott a' Mária-Magdolna várbeli és udvari magyar szentegyházról 1457. évben Hunyady László teteme hajnalban: honnan Szilágyi Mihály, Thuróczy szerint, elvitette, ki így nyilatkozik: „Michael Szilágyi tumulum dicti Comitis Ladislai, adiit, funusque eius exhumari faciens, illud simul cum cunctis sibi circumstantibus deplanxit, ac tandem transilvaniensem ad Albam transferri faciens, idem paternum iuxta Sepulcrum in multis obsequiis condere fecit.” P. 4. c. 64. Lásd: Ranzanus Judex 28. – Schwaradtner 1766. év. 494.1. Bouf. Decad. 3. Lib. 8. 522. l.

4) M á t y á s - h e g y , mint eddig is Hunyady Mátyás királyról elneveztetett, és az ó-budai reformatusok ajkán még most is Mátyáskirály-hegye; azonkívül egy névtelen német író ezeket közli róla: „Item, einer (Berg) hiist Vaskapu, der andete M a t t h y a s k i r á l y - h e g y ” stb stb. –

5) Á r p á d o r m a v . o r o m – eddig Geissberg – mit e' következők ajánlának, Anonymus ezt írván Cap. 52. „906. dux Árpád migravit de hoc saeculo, qui honorifice sepultus est supra caput unius parvi fluminis, qui descendit per alveum lapideum in Civitatem Attilae Regis, ubi etiam post conversionem hungarorum aedificata est ecclesia, quae vocatur Alba, sub honore b. Mariae virginis.” – E' templomról egy, a' XVII. század elején élt, német író ezeket mondja: „Templum b. M. V. ist unweith von des Frankl Pöddchen Mill, allwo rechter handt auch ein Closter gestanden hat zwischen Fereigh-ház, azaz F e j é r - e g y h á z .” – Említi ezt Mátyás király V. Sixtus r. pápához 1479-ben irt levelében is. Lásd, Eggerer: Annal. ord. S. Pauli. Viennae 1663. p. 252., és Bonfin: Decad. I. lib. 9. 171. 1., nem különben

Ranzanus Péter 1. indexében. – A' kérdéses patak pedig, mely legott malmot hajt, a' Kecsehegy, most Árpádorom ó-budai tövében, az országuthoz közel most is folyik; ide hajlít még az, hogy a' magyarok a' keresztyén hit elfogadása előtt, mindig kút, vizfő, séd vagy szikla mellett áldozván – László de cr. 1. 1. cap. 22. – e' helyeket különösen tisztelék.

6) T ö r ö k v é s z – eddig: Rochusberg, Fruchtbare-Ried, és Ochsen-Ried. – Szulejmann nagyvezér háromszor kísértette vala meg Budavár védseregét szaporítani. A' 8000-nyi első jancsár- és spahicsapat, mely a' budaörsi hegyek mögől a' Nyékbe tört, Pálvölgyön (Fruchtbare-Ried) táborozott seregek által üzetett vissza, 3000 ember veszte után. – A' második 10,000-nyi csapat szinte azon tájon 2000-et vesztvén, visszavonólni kénytelen vala. Harmadszor 2000 jancsár szánta magát el, hogy a' hánya el nem hull, a' várba beverekszik. Fessler 100-ra, gr. Majláth 500-ra teszi a' várba megérkeztek számát, a' többi, keresztyén kard alatt vérzett el. Ezen nevezetes esemény emlékezetének fentartására szolgálанд az említett elnevezés.

7) P a s a r é t – eddig: Disznórét és Zsirdomb. – Abderahman nagyvezir Arnaud Abdi, Budának 98-dik pasája, kötelessége vitézül teljesítésében 1686-ban a' bécsi-kapuról nyíló téren elesett, és vele a' török hatalom Magyarországnban megtöretett. Hogy el ne feledhesse ezen község soha, miként a' magyar nagyok pártoskodása és irigykedése a' fővárost és az az országot idegen kézre juttatá, és a' pasák uralmának 150 évre utat simítván, a' nemzet kifejlődésének akadályait, miket elhárítani még most sem képes, már akkor halmozgatta, – lön e' nevezet elfogadva.

8) N y é k – azon terület, mely Árpádorom és Bátorhegy, Pasarét és a' hidegkúti határ között fekszik, eddig: Leopoldfeld, Teufelsgraben, Huthweide, Schwarzköpf, Hafnerbergl és Thiergarten. – Ezen elnevezés hajdani divatozása következőkből derül ki: a) Oláh Miklós ezt írja: „Ad septemtrionem ferarium est regis cui nomen est Nyék, cingens valle non tantum silvosum montem sed prata etiam latissima, in ambitum trium milliarium hungaricorum, feris variis abundans. Lateri huius adnectitur aula, magnificis exstructa aedibus Uladislaei Regis impensis; supra mons divi Pauli cernitur silvosus, monasterio fratrum Eremitarum et Corpore Pauli primi eremitae olim clarus.” E' vadaskert tehát 1536-ban, midőn Oláh ezt írta, még létezett, falainak egy nagy része valamint az említett épületek romjai nemcsak a' régiebb városi térképeken, hanem még helyben is láthatók. Említetik még ezen Nyék Fejérnél: Cod. Dipl. IX. I. 151–152. 1. – és egy, 1425. évi, oklevélben, úgy Nyir-Kállainál 175. lapon.

9) K u r u c z l e s z – eddig: Maxengraban és Kreutzenwinkl. – E' völgyes tájban leskelődtek II. Rákóczy Ferencz hadához tartozott azon kuruczcsapatok, melyek e' város lakóit hosszabb ideig zaklatták; mi a' városi jegyzőkönyvekből, melyek szerint a' karhatalom többször kirendeltetett, és Miller Epiteomejéből 140. lap., jelesen e' szavaiból kitűnik: „Asseclae r. Francisci Rákóczy intra territorium huius Cittis oppido comparuere stb operarios in vineis saepe infestarunt, et quos potuerant, trucidarunt” stb.

10) B á t o r i h e g y – eddig: Lindenberg. – E' hegy alján 1300 elején épített pálos kolostorban, melyet Paulus Venetus nevű budai polgár gazdagított Robert Károly királylyal és János óvári gróffal együtt, első generális pater Laurentius esztergami születésű volt, kitől Claustr. S. Laurentii supra Budam, neveztetett. Lásd Eggerer: Fragm. panis corvi etc. Viennae, 1663. p. 100 és 204. – Nagy Lajos király pedig 1381. évben sz. Pál remete testét Velenczéből a' budavári kápolnába és innét a' kolostorba vitetvén, a' hegy neve szerint ez is sz. Pálra változott. – Azonban Eggerer 2. k. 220. 1. az 1456-dik évi előadásokat így folytatván: „Claruit eo tempore opinione peculiari sanctitatis frater Ladislaus Báthori, qui sociatus quibusdam fratribus quorum ante in monasterio S. Laurentii magistrum spiritualem

se profitebatur, in antrum non longe inde dissitum, cum venia superiorum secessit, ubi ieiunio, orationibus, silentio ac labore manuum, vitam spiritualem aliquamdiu traduxit; donec necessariis destitutus, in coenobium S. Laurentii reversus est, ubi studiis litterariis non minus quam pietati intentus, tota m b i l i a m cum plurimorum sanctorum historiis e latino h u n g a r i c u m idioma traduxit.” – okot szolgáltatott, hogy a’ tudományos törekvések örökítése tekintetéből e’ hegy, mellyen a’ kérdésben levő barlang most is létezik, a’ biblia első fordítójáról, kinek neve különben is a’ történet számos egyéb jeleneteire emlékeztet, B á t o r i h e g y n e k ; azon völgy pedig, melly tövében a’ szép juhásznétól a’ Kuruczlesig vonul és a’ budakeszi uttal határos, eddigelé pedig különben is névtelen vala:

11) B á t o r a l j á n a k nevezessék. (Folytattatik.)

BUDA¹⁰ sz. kir. fővárosa 1847. évi június 11-dik napján tartott közgyűlésének jegyzőkönyve a’ budai tájak, hegyek újdön elneveztetését illetőleg így hangzik:

(Folytatás és vége.)

12) F e r e n c z h a l m a – Franzenshöhe – dicsően uralkodott I. Ferencz király tiszteletére, kinek idejében a’ ferenczhalmi kápolna és egyéb épületek, nagyrészt a’ fenn említett pálos kolostor romainak köveiből építettének. Továbbá is eddigi nevéen marad.

13) V i r a d ó n a k azon dülő neveztetik, melly Ferenczhalma a’ Pozsonyihegy és Virányos között elterül, és melly nagyobb részint néhai Köffinger telkeit és lakházait foglalja magában.

14) P o z s o n y i h e g y , eddig: Joannesberg. E’ név a’ város régiebb határjárásai jelentéseiből vétetett, hol egyszersmind az elnevezés okául az hozatik elő, hogy e’ hegy ormáról Pozsony várát láthatni; – a’ körülfekvő helységek, jelesen Budakeszi lakosai jobbára most is P r e s s u r g e r b e r g -nek nevezik.

15) V a j d a b é r c z n e k nevezé el az evangelicus tanuló ifjuság a’ Tündérhegy alatt levő azon sziklát, mellynek oldalán szeretett tanára, néhai Vajda Péter D a l h o n című munkáját jobbára költé. Mind az ifjuság e’ ragaszkodásának elismeréseül, mind azért, mert a’ v a j d a s á g a’ magyar történet lapjain felmerül: e’ nevezet meghagyatik.

16) V i r á n y o s , felváltja a’ Sauwinkl, Auwinkl, Zugliget vagy Disznózug, sem a’ miveltebb nyelvnek, sem a’ vidékről képezhető fogalomnak meg nem felelő nevezeteket; mi által egyszersmind kikerülhető azon fölötte prosaicus ins Grüne kifejezés, mellyet a’ kedvderítést keresők, vagy az élet mindennapiságába némi változást hozni szándékozó, és azért virányos tájakat látogatni kívánók ajkai, uton utfélen pengetnek. Terjed e’ táj Viradótól és a’ Pozsonyihegytől Istenhegyének Hajnalos nevű oldaláig.

17) M á t y á s c s u r g ó azon forrás, melly annak előtte Disznófejnek, Saukopfnak neveztetett; minthogy pedig az újabb név Döbrentei Gábor úrnak a’ forrásóvó épületén látható versezete által divatra kelt, ez hivatalosan is használtatandik.

18) T ü n d é r h e g y – am Himmel – a’ rögtön nyiló, csodaszépségű kilátásról neveztetik azon csúp, melly fokozat gyanánt a’ Pozsonyihegy és Vajdabércz között kikerekedik. E’ hegyen határozott ezen elnevezési jegyzőkönyv is felolvastatni, hogy azok, kik azt érdektelen jelenésnek nem tartják, élő tudomást szerezhessenek.

19) H u n y a d o r o m névvel jelöltetik azon terület, melly Lászlóvszky, és azon szőlőut között fekszik, melly az ugynevezett z u g l i g e t i szőlőket a’ kút völgyiektől elválasztja; – és pedig emlékeztetére néhai Hunyady János, az ország egyik legmagasztosabb jellemű fiának.

10 Életképek 5. évf. 1847. júl. 11. II. félév 2. sz. 52–55.

20) I s t e n h e g y – eddig Svábhegy. – Fejér: Cod. Dip. IV. 1. 60.–61. 1. és Petrus de Varda, Epist. Poson. 1776. 241. lapja, valamint német régi jegyzetek szerint, ezen hegy Barát- és Paphegynek is nevezeték, egy ottani kolostor és a' bélakuti apát tizedjogáról. Mivel azonban e' nevezetek a' kívánatnak meg nem felelnek, fentartandónak határozott az Istenhegy neve, miként a' hagyomány szerint a' sas- és baráthegyi láncz elneveztetett.

21) H a j n a l o s azon hegyoldal, melly a' Nádorkuttól a' Virányosig és le a' völgyig elterjed; a' birtokosok kívánatához képest, minthogy ez oldalon a' kelő napsugárai mintegy előmlenek.

22) T á b o r o s – eddig Rothelache – az Istenhegy déli oldala és rétekekkel vegyes erdőség, melly a' három határig lenyúl; – annak emlékezetére, hogy a' Budavár ostromára szövetkezett segédnépek táborai eddig terjedtenek.

23) V e z é r h a l o m – eddig Raitzenköpfl – melly név a' telekkönyvekben divatos, mióta az Istenhegy külön dombot, képező éjszaki oldala és számos rácz család közbirtoka, rendezett tulajdonképen magán kezekre került; és miután ez elnevezés azon törvénybeli adaton alapul, melly szerint ez ormon vala a' Buda visszavételére összegyűjtött 160,000-nyi hadsereg fővezérének Károly lotharingi herczeg sátoara felütve: az továbbá is használandó.

24) B é l a k ú t – eddig Bründl vagy Königsbrunn; – IV. Béla, király tiszteletére, ki a' városba kézműves iparos gyarmatokat hozván, a' művesség áldásos munkásságát terjedelmesebben megindította vala, és valamint a' személybátorságot úgy a' tulajdon szentségét 1244-ben kiadott kir. kiváltságlevéllel biztosítani törekedett.

25) N á d o r k ú t – Doctorbrünndl – melly a' Hajnalost a' Vezérhalomtól elválasztó út szélén csörgedez, és mellynek vize a' Bélakutéval vegyítve a' városház előtti medenczébe vezetékeltetik. 1847. évi jan. 13-kán elhunyt József cs. kir. főherczeg Magyarország 50 éves nádora ivóvizét innét hozatván naponként, hogy emlékezete e' szép virányu tájon is fentartassék, e' forrás Nádorkútnak nevezetik.

26) S v á b h e g y, melly Buda városa, az Istenhegy és a' Pasarét között áll, és eddig Kleiner-Schwabenberg név alatt ismertetik. Fentartatik neve az itt táborozott svábok és annak emlékezetére, hogy Károly lotharingi herczeg 1686. sept. 2. napján esti 6 órakor hat ágyut süttetvén el, Budának utolsó megrohanására és elfoglalására adatott vala jelt.

27) N é m e t v ö l g y. – Azon elszánt vitézség, mellyel a' német birodalom népei a' magyarokkal egyetemben e' várost a' török nagyúr hatalma alól kiszabadították, egyaránt tiszteletet és hálát érdemel; és habár a' magyar nép a' 25 éves utolsó harcokban ebeli tartozását bőven lerőtta, azért mégis hozzá az elismerés és rokonérzet kifejezése illő; minthogy pedig az említett név megtartása erre tanúságot ad: ez a' telekkönyvben továbbá is használtatandik.

28) S a s a d – eddig Burgerberg és Strasse. – E' név fölélesztetik azon adomány emlékezetének örökítésére, mellyel Buda városáról mindenkor nagylelkűen gondoskodott Mátyás király, 's a' község javát előmozdítani kegyeskedett; az illető adományban, melly egész kiterjedésben Kovachich „Formulae solennes styli” könyvében 531.1. olvasható, és tartalmában a' dicső király nagyszerű felfogásáról tanúságot nyujt, Sasad pusztát ajándékba adja Buda városának: „Matura deliberatione ac de praelatorum et baronum nostrorum consilio”; az adományt imígyen fejezvé be: „Suscipiat igitur ipsa nostra Civitas, hoc primum nostrum donum de terris, ac tanto magis studeat reformationi suae intendere, quanto se conspexerit sub singulari nostro favore positam.” – Hogy pedig a' kijelölt tér „Cum praedio Sasad” azonos, kivilágosodik Fejér: Cod. Dipl. tom. VII. vol. 1. suppl. pag. 542–3. található egy, 1298. évről szóló oklevélből: „Ratione decimarum de Keremfölde (i. e. Kelemfölde) et de quarta

magistrali de Sasság (i. e. Sasad).” – Hasonló bizonyítottatik az 1291. évi oklevélből, mely Fejér: Cod. Dipl. IX. tom. VII. v. 706. és 733. 1., – úgy az 1302. évből által, mely VIII. tom. v. VII. suppl. 27. 1. található, mivel Kerem- vagy Kelemföldre Sasság- vagy Sasadtól csak az út által választatik el.

29) S a s h e g y – Adlerberg. – Akár azon mese adta legyen e’ hegy nevének eredetét, mellyet Miller Epit. 79. lapján és Majláth János gróf „Geschichte der Magyaren” 5. rész, 165. lapon elbeszél; akár pedig, mi egyedül valószínű, a’ historiai bizonyosságú régi Sasad, mellyhez, úgy látszik, tartozott vala: az megtartatik, minthogy az oldalain termett bor csemege-, de gyógyital gyanánt is kiterjedett hírre kapott.

30) K e l e m f ö l d – előbb Circumvallations- és Donaulinie – azon terület, mely a’ Dunával, várossal, Budaörsre vezető országúttal és Albertfalvával határos. E’ név e’ következőkben igazoltatik: Thuróczy krónikájában I. R. XI. fejezet 1766. évi bécsi kiadás 72. 1. a’ magyar elődökről ezek állanak: „Transnato itaque infra Sicambriam Danubio, in ea parte, ubi nunc villa Kelemfewld (Kelemföld) locata est, propter quod et eadem hoc vocabulo denominata dicitur, irruerunt.” L. Fejér: Cod. Dipl. Tom. 7. V. 5. Suppl. pag. 301.; „Ratione decimarum Keremföldre, prope Budam, – és 532. 1., – ratione decimarum de Cultello Keremföldre iuxta territorium Budense situato”; – továbbá Révay: „E m l é k e z z ü n k r é g i e k r ő l” czimű iratában – így veres 286. lapon :

„Árpád juta magyar néppel
Kelemföldén a’ Dunán elkelének,
A’ Csékén (Csécsén) ők csekének
Az Tetenben el feltetének.”

Végre Vrancsics Antal, Kovachich: Script. rer. hung. minores – czimű munkájának II. köt. 114. lapon ezeket írja: „Ex eo campo, qui a meridiana regione subiacet Buda, Kelemföld genti upellata, hoc est transitus terra, quod eo loco olim Hungari – primim Danubium traiecerant.”

31) K e l e m b é r c z – (Blocksberg). – A’ magyar megszállás óta e’ hegy neve Thuróczy II. r. 40. fej. szerint mindig az levén, a’ foglalás emlékének fentartására, valamint több évek folytán már történt, – e’ felélesztett név használtatik.

32) E l ő m á l, – az eddig Weisser-Sandberg név alatt ismeretes hegy a’ Kelem- és Sashegy között. Minthogy egy 1269. évi oklevélben Előmal (Eleumal) neve előfordúl, a’ Sashegyre vagy szomszédjára alkalmazva; és e’ név különben is valamely magasság előfokát vagy részét jelenti: e’ nevezet az említett hegyre ruháztatik.

33) C s i l e b é r c z – eddig Kukukberg és Dreihotter – mely nevezet Majláth János gr. „Geschichte der Magyaren” 5. k. 49. lapján fordul elő; külön alkalmazása pedig a’ többször említett XVII. század elején kelt német jegyzékekből igazoltatik, mellyekben azon hegy Csepelyhegynek neveztetik: „Der Stullweissenburger-Gebür, alwo besser weingart ligt, Csepelyhegy wüth genant, wie auch taills nennn Sasatýhegy, alwo die Hotterung ist.” – A’ város régiebb térképei a’ fehérvári hegyet azon tájon jelölvéni ki, mellyen az említett Kukukberg fekszik, és a’ határ három dombja is oda esvén, a’ Csilebércz név fölélesztve, tisztileg használandó.

34) D o b o g ó – eddig Galgenberg. – A’ többször idézett XVII. századbeli német író ezeket jegyezte fel: „Der Galgenberg hat vor diese geheissen Dobogyhegy vagy Akasztóhegy”; mivel pedig az elsőség előnyén felül e’ nevezet mellett a’ társas illedék is harczol, ennél fogva D o b o g ó jegyzősítetik.

35) Ó r s ö d – azon rétség és legelő és szántóföldek, valamint szőlők, mellyek a' Dobogó, Kőér és Budaörs között elterülnek és eddig Breiter-Morast et Tabaner-Hutweide b. s. Berg névvel czímeztek. – Ezen elnevezés azáltal támogattatik: hogy Buda visszavétele idejében a' frígyes hadsereg Kelemföldén, a' török hadvezér pedig a' kőéri vidéken pontosítván össze fő erejét, a' kérdéses föld folytonos kémlés, őrködés, harczolás, és végre azon csatának vala színhelye, mellynek Buda sorsára elhatározó befolyása volt; ehez képest tekintettel Budaörs nevezetére is, az említett határozatlan nevek tisztileg Ó r s ö d névvel váltatnak fel.

36) K ő é r b e r e k – az eddig Kammerwaldnak nevezett berek. IV. Béla Buda városának 1244. évben adott kiváltságlevelében, valamint I. Lipót 1703-ban adott megerősítő oklevelében pusztá Kwer- vagyis Kőér nevezet alatt adományoztatván a' községnek, – e' név, valamint egy idő óta tettelesen már történt, jelennel visszaállítatik; 's minthogy e' pusztá nagyobb részét szép erdő fedi: K ő é r b e r e k k é hosszabbítatik.

37) P e t n e h á z i r é t e ; a' Bátoralja mögötti rét eddig Sonnenwirths-wiesenek neveztetett; ezen terület jövőre fennemlített név alatt foglaltatandik, emlékeül azon magyar vitéznek, ki Budavár ostromlásakor hős elszántsággal első hágott a' védfalra, és tüzte ki a' győzedelmes zászlót, melly dicső tette a' hagyomány szerint nem sokára gyászos halálát vonta maga után.

A' többi elnevezések következő módon : Szépvölgy – Schönthal; Csatárka – Csatárka; Zöldmál – Grüngraben; Pálvölgy – Paulithal; Kutvölgy – Brunnthal; Farkasvölgy – Wolfthal; Farkasrét – Wolfwiesen; Mártonhegy – Martinberg; Orbánhegy – Urbaniberg; Naphegy – Sonnenberg; Vígadomb – Lusthügel; Gazdagrét – Reiche-Ried; Hosszúrét – Lange-Ried; Madárhegy – Staarentanz; Határrét – Letzte-Ried; – Spanyolrét – Spaniolwiese; Péterhegy – Petersberg ; Örmező, mellybe a' nagy mocsár foglalandó: Feldhut; Istenkút – Strassbrunnen; Meződomb – Wiesebergl – ez uttal meghagyatván, a' telektisztviség utaltatik: hogy ezen elnevezéseket 1848. nov. 1-től kezdve tisztkedésében használván, azokat a' kiadandó birtoklevelekbe is iktassa; a' csőszöket pedig kötelezte, hogy kerületök nevével táblára jelölve alkalmas helyen ez idén is kitűzzék.

Többire a' közgyűlés gondoskodandik, hogy a' külkerületről megfelelő, a' külön dülök határait kimutató térkép mielőbb készíttessék, és az magyarázattal is elláttassék, – valamint, hogy a' külön helyek nevei állandó jelek eszközével a' nép emlékezetébe átvitvén, szokás és hagyomány útján örökíttessenek.

Végre méltatván azon fáradozást, mellyet a' nemzetiség kifejtésében folyton buzgólkodó t. cz. Döbrentei Gábor k. tanácsos úr közremunkálása által keble ügyének ez uttal is hozott áldozatul, ezen elismerés nekie az elnökség útján kijelentetni határozatott. Felolvastatott és helybenhagyatott. – Budán, 1847. június 11-dikén tartott közgyűlésben. O f f n e r J. polgármester m. k.

